

ЗИМОВІ ФАУНА Й НАСЕЛЕННЯ ПТАХІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

О.В. Гриб

Українське товариство охорони птахів; вул. Спортивна, 36а, смт Миропіль, Житомирський р-н, Житомирська обл., 13033, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Sportywna str., 36a, Myropil, Zhytomyr district, Zhytomyr region, 13033, Ukraine
✉ ghryb.o.v@gmail.com; Olexandr Ghryb <https://orcid.org/0009-0001-9087-1904>

Winter fauna and communities of birds in the south-western part of Zhytomyr region and adjacent territories. - O.V. Ghryb. - Berkut. 32 (1-2). 2023. - Data were collected during 2008–2023. 96 species of wintering birds were registered, 10 of which are listed in the Red Book of Ukraine (2009). The largest species diversity of wintering birds was observed in settlements, where 77 species were registered. 64 species were registered in agricultural landscapes, 41 species – in forests. Among the wetland birds, 24 species were observed during wintering. The highest population density of wintering birds was also registered in settlements – 2135,8 ind./km². In agricultural landscapes and forests, it is much smaller and amounts to 516,2 ind./km² and 504,1 ind./km², respectively. [Ukrainian].

Key words: wintering, species composition, bird community, number, population density.

Матеріали зібрані протягом 2008–2023 рр. На зимівлі зареєстровано 96 видів птахів, з яких 10 – занесені до Червоної книги України (2009). Найбільше видове різноманіття зимуючих птахів спостерігалось в населених пунктах, де зареєстровано 77 видів. В агроландшафтах виявлено 64 види, в лісах – 41 вид. Серед водно-болотяних птахів на зимівлі спостерігали 24 види. Найбільша щільність зимового населення птахів зареєстрована також у населених пунктах – 2135,8 ос./км². В агроландшафтах та лісах вона значно менша і становить 516,2 ос./км² та 504,1 ос./км² відповідно.

Ключові слова: зимівля, видовий склад, населення птахів, чисельність, щільність населення.

Відомості про зимівлю птахів у Житомирській області можна знайти в багатьох публікаціях. Зокрема, є роботи про зимову орнітофауну м. Житомир (Весельський, Цицюра, 2004), зимове населення птахів Поліського природного заповідника (Бумар, Бумар, 2004; Кузьменко, 2007), зимівлю водоплавних птахів (Давиденко, 2004), спостереження окремих рідкісних видів (Полюшкевич, 2006; Весельський, 2018). Джерелом даних щодо зимової орнітофауни Житомирської області також є музейні колекції (Весельський, 2010; Вовнюк та ін., 2010). Проте вивченість даного питання, на нашу думку, є ще недостатньою. Безпосередньо по південно-західній частині Житомирщини наявна інформація лише щодо спостережень на зимівлі окремих видів (Весельський, Кратюк, 2008; Гриб, Весельський, 2012; Гриб, 2017, 2022б), а також відомості по орнітофауні, в тому числі зимовій, деяких невеликих територій (Гриб, 2022а). Крім того, зимівля птахів зазнає істотних змін у зв'язку із загальним потеплінням клімату, а тому потребує постійних моніторингових спостережень.

Мета нашої роботи – узагальнити та проаналізувати наявні дані по зимівлі птахів у регіоні досліджень.

Матеріал і методика

Дослідження проводилися протягом 15 зимових сезонів у 2008–2023 рр. у південно-західній частині Житомирського району (згідно колишнього адміністративно-територіального устрою – в Романівському, Любарському та Чуднівському районах), а також, у меншій мірі, у східній частині Шепетівського району Хмельницької області (раніше це була територія Полонського району). Інтенсивність досліджень не була однаковою за весь указаний період. У перші роки спостереження за птахами проводилися лише в смт Миропіль і його околицях.

Зимову орнітофауну вивчали у грудні, січні та лютому з урахуванням термінів початку весняної міграції птахів.

Тобто види, що прилітають у другій половині лютого (польовий жайворонок (*Alauda arvensis*), чайка (*Vanellus vanellus*), припутень (*Columba palumbus*) та деякі інші) до зимуючих не відносили. Матеріали по видовому складу птахів, чисельності рідкісних та малочисельних видів збиралися під час піших екскурсій у всіх основних типах ландшафтів: населених пунктах, агроландшафтах, лісах, водно-болотяних угіддях. Особливу увагу приділяли незамерзаючим ділянкам водойм та прилеглим до них територіям.

Для оцінки щільності населення птахів проводилися обліки маршрутним методом, під час яких реєстрували всіх виявлених особин, а також відстань від спостережника до птаха. Щільність обраховували на основі середньої відстані виявлення птахів, яку визначали окремо по кожному виду (Равкин, Челинцев, 1990). З цією метою в смт Миропіль впродовж 9 сезонів у 2013–2022 рр. проведено 43 обліки на постійному маршруті довжиною 6,7 км, який був закладений таким чином, щоб більш-менш повно охопити всі характерні біотопи даного населеного пункту. Загальна довжина проведених обліків у даному місці склала 288,1 км.

Обліки в агроландшафтах проводили впродовж 7 сезонів у 2017–2023 рр. на серії постійних та змінних маршрутів переважно на півдні колишнього Романівського району. За агроландшафт нами приймалися території з переважанням сільськогосподарських земель (ріллі, пасовищ), але також із врахуванням вкраплених у них інших біотопів: полезахисних лісосмуг, невеликих гаїв, груп дерев та чагарників, каналізованих русел малих річок. Проте маршрути закладалися таким чином, щоб насамперед обліковувати птахів саме на сільськогосподарських землях. Усього в агроландшафтах проведено 29 обліків, загальна довжина маршрутів 268,3 км.

Кількісні обліки в лісах проводили 10 сезонів у 2013–2023 рр. на чотирьох постійних маршрутах у межах колишнього Романівського району:

Таблиця 1

Щільність зимового населення птахів у смт Миропіль Житомирської області та її зміни за період досліджень
Density of the winter population of birds in the town of Myropil, Zhytomyr region, and its changes during the study period

Вид	2013/2014 – 2021/2022		2013/2014 – 2015/2016		2016/2017 – 2018/2019		2019/2020 – 2021/2022	
	ос./км ²	%	ос./км ²	%	ос./км ²	%	ос./км ²	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Passer domesticus</i>	1085,7	50,8	1339,2	63,3	1245,5	48,4	453,8	26,7
<i>P. montanus</i>	355,2	16,6	242,0	11,4	455,5	17,7	451,5	26,6
<i>Parus major</i>	293,8	13,8	263,6	12,4	391,7	15,2	242,0	14,3
<i>Emberiza citrinella</i>	70,2	3,3	46,9	2,2	96,9	3,8	83,6	4,9
<i>Bombycilla garrulus</i>	66,2	3,1	0,2	0,01	122,9	4,8	124,4	7,3
<i>Carduelis carduelis</i>	43,8	2,1	54,3	2,6	13,7	0,5	57,6	3,4
<i>Turdus pilaris</i>	34,3	1,6	16,2	0,8	48,6	1,9	51,6	3,0
<i>Asio otus</i>	20,1	0,9	41,8	2,0	2,5	0,1	–	–
<i>Streptopelia decaocto</i>	17,9	0,8	1,4	0,1	2,3	0,1	64,9	3,8
<i>Cyanistes caeruleus</i>	14,2	0,7	9,9	0,5	16,9	0,7	18,9	1,1
<i>Dendrocopos major</i>	13,2	0,6	12,4	0,6	14,9	0,6	12,7	0,7
<i>Fringilla coelebs</i>	13,2	0,6	3,0	0,1	13,3	0,5	31,6	1,9
<i>Spinus spinus</i>	12,2	0,6	5,5	0,3	30,8	1,2	4,2	0,2
<i>Columba livia</i>	12,1	0,6	5,1	0,2	28,4	1,1	7,2	0,4
<i>Chloris chloris</i>	11,8	0,6	18,2	0,9	4,2	0,2	8,5	0,5
<i>Dendrocopos syriacus</i>	9,6	0,4	9,6	0,5	11,2	0,4	7,9	0,5
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	8,4	0,4	6,0	0,3	8,8	0,3	12,5	0,7
<i>Linaria cannabina</i>	7,8	0,4	3,3	0,2	9,8	0,4	13,9	0,8
<i>Turdus viscivorus</i>	6,9	0,3	5,8	0,3	7,6	0,3	8,1	0,5
<i>Troglodytes troglodytes</i>	5,0	0,2	3,2	0,2	7,9	0,3	5,1	0,3
<i>Galerida cristata</i>	4,9	0,2	8,5	0,4	2,4	0,1	1,0	0,1
<i>Poecile palustris</i>	4,8	0,2	3,3	0,2	8,5	0,3	3,2	0,2
<i>Sitta europaea</i>	3,1	0,1	2,2	0,1	4,5	0,2	3,2	0,2
<i>Turdus merula</i>	2,5	0,1	0,8	0,04	3,1	0,1	4,9	0,3
<i>Certhia familiaris</i>	2,1	0,1	2,7	0,1	2,7	0,1	0,5	0,0
<i>Garrulus glandarius</i>	1,7	0,1	1,1	0,1	1,9	0,1	2,3	0,1
<i>Coccothr. coccothraustes</i>	1,7	0,1	0,4	0,02	0,8	0,03	5,1	0,3
<i>Dryobates minor</i>	1,5	0,1	1,6	0,1	1,1	0,04	1,8	0,1
<i>Dendrocoptes medius</i>	1,3	0,1	2,1	0,1	0,4	0,02	0,9	0,1
<i>Accipiter nisus</i>	1,3	0,1	1,0	0,05	1,2	0,05	2,0	0,1
<i>Regulus regulus</i>	1,2	0,1	1,6	0,1	0,4	0,02	1,3	0,1
<i>Corvus corax</i>	1,1	0,1	1,3	0,1	1,0	0,04	0,8	0,05
<i>Aegithalos caudatus</i>	1,1	0,1	–	–	2,8	0,1	1,3	0,1
<i>Pica pica</i>	0,9	0,04	0,6	0,03	1,5	0,1	0,6	0,04
<i>Anas platyrhynchos</i>	0,8	0,04	0,5	0,02	0,5	0,02	1,4	0,1
<i>Cygnus olor</i>	0,4	0,02	–	–	0,1	0,004	1,5	0,1
<i>Corvus frugilegus</i>	0,4	0,02	0,4	0,02	0,1	0,004	0,5	0,03
<i>Picus canus</i>	0,4	0,02	–	–	0,8	0,03	0,6	0,04
<i>Buteo buteo</i>	0,3	0,01	0,3	0,01	0,03	0,001	0,7	0,04
<i>Gallinula chloropus</i>	0,3	0,01	–	–	0,7	0,03	0,4	0,02
<i>Erithacus rubecula</i>	0,3	0,01	–	–	0,7	0,03	0,4	0,02
<i>Fringilla montifringilla</i>	0,3	0,01	–	–	–	–	1,4	0,1
<i>Emberiza schoeniclus</i>	0,3	0,01	–	–	0,7	0,03	0,5	0,03
<i>Athene noctua</i>	0,2	0,01	0,2	0,01	–	–	0,6	0,04
<i>Turdus philomelos</i>	0,2	0,01	–	–	0,8	0,03	–	–
<i>Periparus ater</i>	0,2	0,01	0,4	0,02	–	–	–	–
<i>Acanthis flammea</i>	0,2	0,01	–	–	0,8	0,03	–	–
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	0,1	0,005	–	–	–	–	0,3	0,02

Продовження таблиці 1

Continuation of the Table 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Bucephala clangula</i>	0,1	0,005	0,2	0,01	–	–	–	–
<i>Accipiter gentilis</i>	0,1	0,005	0,1	0,005	0,1	0,004	0,1	0,01
<i>Lanius excubitor</i>	0,1	0,005	0,1	0,005	0,3	0,01	–	–
<i>Prunella modularis</i>	0,1	0,005	–	–	0,2	0,01	–	–
<i>Poecile montanus</i>	0,1	0,005	0,2	0,01	–	–	–	–
<i>Rallus aquaticus</i>	0,04	0,002	–	–	–	–	0,2	0,01
<i>Alcedo atthis</i>	0,03	0,001	–	–	0,1	0,004	–	–
<i>Corvus monedula</i>	0,03	0,001	0,02	0,001	0,1	0,004	–	–
<i>Larus cachinnans</i>	0,02	0,001	0,04	0,002	–	–	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	0,01	0,0005	0,02	0,001	–	–	–	–
<i>Buteo lagopus</i>	0,01	0,0005	–	–	0,02	0,001	0,01	0,001
<i>Eremophila alpestris</i>	0,005	0,0002	–	–	–	–	0,02	0,001
<i>Sturnus vulgaris</i>	0,003	0,0001	–	–	0,01	0,0004	–	–
Всього (61 вид)	2135,8	100	2117,3	100	2568,8	100	1697,5	100

1. Околиці смт Миропіль, ліс на правому березі р. Случ північніше населеного пункту, широколистяний та мішаний ліс, довжина 6,5 км.

2. Околиці с. Колодяжне, урочище Миропільський парк, мішаний ліс, довжина 3,7 км.

3. Околиці смт Романів, урочище Романівський парк, мішаний ліс, довжина 1,1 км.

4. Околиці сіл Голубин та Залужне, район заказників «Довгий Брід» і «Собачий Зуб», мішаний ліс, довжина 4,7 км.

Всього в лісах проведено 29 обліків загальною довжиною 136,1 км.

При описі структури домінування птахів до домінантних відносили види з часткою участі в населенні понад 10%, до субдомінантних – 1–10%, до другорядних – менше 1%.

Населені пункти та об'єкти природно-заповідного фонду, що згадуються в описах місць спостереження птахів, в адміністративно-територіальному відношенні належать до наступних районів (наводимо сучасну назву району та в дужках назву району до якого входила наведена територія згідно старого адміністративно-територіального устрою): **Житомирський (Романівський)** – селища міського типу Миропіль та Романів, села Булдишів, Велика Козара, Врублівка, Голубин, Гордіївка, Залужне, Камінь, Колодяжне, Мала Козара, Паволочка та Пилипо-Кошара; **Житомирський (Любарський)** – смт Любар, села Мала Деревичка, Нова та Стара Чорторії; **Житомирський (Чуднівський)** – м. Чуднів, села Карпівці та Стівпів; **Шепетівський (Полонський)** – м. Полонне, села Адамів, Буртин, Котюржинці, Любомирка, Храбузна та Черніївка, заказник «Великобрезнянський».

Систематика та наукові латинські назви птахів наведені за Г.В. Фесенком (2022).

Результати та обговорення

За період спостережень на території досліджень виявлено 96 зимуючих видів птахів, 10 з яких занесені до Червоної книги України (2009).

У населених пунктах зареєстровано 77 видів. Зокрема, в смт Миропіль виявлено 69 видів, з них 61 – під час кількісних обліків (табл. 1). У позаобліковий час у смт Миропіль спостерігали також велику білу чаплю (*Ardea alba*), тундрового гуменника (*Anser serrirostris*), польового луна (*Circus cyaneus*), сіру куріпку (*Perdix perdix*), чорного дятла (*Dryocopus martius*), сіру ворону (*Corvus cornix*), чорноголову трав'янку (*Saxicola torquata*) та чорну горихвістку (*Phoenicurus ochruros*). В інших населених пунктах також виявлено великого баклана (*Phalacrocorax carbo*), сіру чаплю (*Ardea cinerea*), білого лелеку (*Ciconia ciconia*), чирка-свистунця (*Anas crecca*), великого крохаля (*Mergus merganser*), лиску (*Fulica atra*), сіру сову (*Strix aluco*) та білобрового дрозда (*Turdus iliacus*).

Щільність зимового населення птахів у смт Миропіль становить 2135,8 ос./км². Домінантами є хатній (*Passer domesticus*) і польовий (*P. montanus*) горобці та велика синиця (*Parus major*). Субдомінантами – звичайна вівсянка (*Emberiza citrinella*), омелюх (*Bombycilla garrulus*), щиглик (*Carduelis carduelis*) та чикотень (*Turdus pilaris*). Другорядними є 56 видів. Сумарно частка домінантних видів у зимовому населенні птахів смт Миропіль складає 81,2%, субдомінантних – 10,0%, другорядних – 8,8%. За період досліджень чисельність ряду видів помітно зросла. Зокрема, садової горлиці (*Streptopelia decaocto*), чорного дрозда (*Turdus merula*), польового горобця, зяблика (*Fringilla coelebs*). Водночас, зареєстровано суттєве скорочення чисельності вухатої сови (*Asio otus*), чубатого жайворонка (*Galerida cristata*), хатнього горобця.

Населені пункти відіграють значну роль у зимівлі птахів. Тут спостерігається їх найбільше видове різноманіття та найвища щільність населення серед усіх основних ландшафтів. Це зумовлено різноманітністю наявних тут біотопів, а також кращими кормовими умовами, особливо в періоди сильних морозів та снігопадів, коли чисельність птахів у населених пунктах помітно зростає.

В агроландшафтах зареєстровано 64 види, з них 57 – під час кількісних обліків (табл. 2). У позаобліковий час відмічено також орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*), садову горлицю, болотяну сову (*Asio flammeus*), чубатого

Таблиця 2

Щільність зимового населення птахів у агроландшафтах південно-західної частини Житомирської області
Density of the winter population of birds in the agrolandscapes of the south-western part of Zhytomyr region

Вид	Щільність населення		Вид	Щільність населення	
	ос./км ²	%		ос./км ²	%
<i>Passer montanus</i>	187,6	36,3	<i>Certhia familiaris</i>	0,5	0,1
<i>Emberiza citrinella</i>	55,8	10,8	<i>Corvus monedula</i>	0,5	0,1
<i>Chloris chloris</i>	51,0	9,9	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	0,5	0,1
<i>Carduelis carduelis</i>	49,6	9,6	<i>Corvus frugilegus</i>	0,4	0,1
<i>Turdus pilaris</i>	37,5	7,3	<i>Sturnus vulgaris</i>	0,4	0,1
<i>Linaria cannabina</i>	22,5	4,4	<i>Turdus merula</i>	0,3	0,1
<i>Spinus spinus</i>	17,5	3,4	<i>Periparus ater</i>	0,3	0,1
<i>Parus major</i>	17,0	3,3	<i>Accipiter nisus</i>	0,2	0,04
<i>Cyanistes caeruleus</i>	12,6	2,4	<i>Dendrocoptes medius</i>	0,2	0,04
<i>Anas platyrhynchos</i>	11,7	2,3	<i>Troglodytes troglodytes</i>	0,2	0,04
<i>Eremophila alpestris</i>	8,5	1,6	<i>Regulus regulus</i>	0,2	0,04
<i>Perdix perdix</i>	6,2	1,2	<i>Anas crecca</i>	0,1	0,02
<i>Aegithalos caudatus</i>	5,7	1,1	<i>Ardea alba</i>	0,1	0,02
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	5,0	1,0	<i>Circus cyaneus</i>	0,1	0,02
<i>Emberiza schoeniclus</i>	3,2	0,6	<i>Accipiter gentilis</i>	0,1	0,02
<i>Acanthis flammea</i>	2,9	0,6	<i>Columba oenas</i>	0,1	0,02
<i>Pica pica</i>	2,8	0,5	<i>C. livia</i>	0,1	0,02
<i>Garrulus glandarius</i>	2,2	0,4	<i>Picus canus</i>	0,1	0,02
<i>Lanius excubitor</i>	1,8	0,3	<i>Dendrocopos syriacus</i>	0,1	0,02
<i>Fringilla coelebs</i>	1,6	0,3	<i>Sitta europaea</i>	0,1	0,02
<i>Linaria flavirostris</i>	1,4	0,3	<i>Calcarius lapponicus</i>	0,1	0,02
<i>Buteo buteo</i>	1,2	0,2	<i>Ardea cinerea</i>	0,05	0,01
<i>Dendrocopos major</i>	1,1	0,2	<i>Anser albifrons</i>	0,01	0,002
<i>Poecile montanus</i>	1,1	0,2	<i>A. serrirostris</i>	0,01	0,002
<i>P. palustris</i>	1,0	0,2	<i>Falco columbarius</i>	0,01	0,002
<i>Corvus corax</i>	0,9	0,2	<i>Corvus cornix</i>	0,01	0,002
<i>Buteo lagopus</i>	0,7	0,1	<i>Passer domesticus</i>	0,01	0,002
<i>Fringilla montifringilla</i>	0,7	0,1	<i>Dryocopus martius</i>	0,002	0,0004
<i>Dryobates minor</i>	0,6	0,1	Всього (57 видів)	516,2	100

жайворонка, омелюха, дрозда-омелюха (*Turdus viscivorus*) та пуночку (*Plectrophenax nivalis*).

Щільність зимового населення птахів у агроландшафтах становить 516,2 ос./км². Домінантами є польовий горобець та звичайна вівсянка. Субдомінантами – зеленяк (*Chloris chloris*), щиглик, чикотень, коноплянка (*Linaria cannabina*), чиж (*Spinus spinus*), велика синиця, блакитна синиця (*Cyanistes caeruleus*), крижень (*Anas platyrhynchos*), рогатий жайворонок (*Eremophila alpestris*), сіра куріпка, довгохвоста синиця (*Aegithalos caudatus*) та снігур (*Pyrrhula pyrrhula*). Другорядними є 43 види. Сумарно частка домінантних видів у зимовому населенні птахів агроландшафтів складає 47,2%, субдомінантних – 47,4%, другорядних – 5,4%.

Територіальний розподіл птахів у агроландшафтах взимку дуже неоднорідний. На сотнях метрів чи навіть кілометрах маршруту через зорані поля можна не зустріти жодного птаха. Натомість, в окремих місцях, насамперед на полях, де вирощувався соняшник, трапляються скупчення з сотень особин.

У лісах на зимівлі зареєстровано 41 вид птахів, з них 38 – під час кількісних обліків (табл. 3). У позаобліковий час відмічено також рябчика (*Tetrastes bonasia*), сіру сову та очеретяну вівсянку (*Emberiza schoeniclus*).

Щільність зимового населення птахів у лісах становить 504,1 ос./км². Домінантами є жовточуба золотомушка та великий строкатий дятел (*Dendrocopos major*). Субдомінантами – блакитна синиця, чиж, повзик (*Sitta europaea*), звичайний підкоришник (*Certhia familiaris*), болотяна гаїчка (*Poecile palustris*), снігур, чубата синиця (*Lophophanes cristatus*), велика синиця, довгохвоста синиця, чорна синиця (*Periparus ater*), середній строкатий дятел (*Dendrocoptes medius*), гаїчка-пухляк (*Poecile montanus*), костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*) та сойка (*Garrulus glandarius*). Другорядними є 22 види. Сумарно частка домінантних видів у зимовому населенні птахів лісів складає 29,7%, субдомінантних – 65,3%, другорядних – 5,0%. Найвища щільність зимового населення птахів та їх видове різноманіття спостерігається у старих мішаних лісах.

Щільність зимового населення птахів лісів південно-західної частини Житомирської області
Density of the winter population of birds in forests of the south-western part of Zhytomyr region

Вид	Щільність населення		Вид	Щільність населення	
	ос./км ²	%		ос./км ²	%
<i>Regulus regulus</i>	87,2	17,3	<i>Dryocopus martius</i>	2,1	0,4
<i>Dendrocopos major</i>	62,3	12,4	<i>Dendrocopos leucotos</i>	2,0	0,4
<i>Cyanistes caeruleus</i>	49,5	9,8	<i>Acanthis flammea</i>	1,9	0,4
<i>Spinus spinus</i>	43,8	8,7	<i>Picus canus</i>	1,3	0,3
<i>Sitta europaea</i>	41,5	8,2	<i>Corvus corax</i>	1,0	0,2
<i>Certhia familiaris</i>	37,1	7,4	<i>Turdus viscivorus</i>	1,0	0,2
<i>Poecile palustris</i>	27,8	5,5	<i>Chloris chloris</i>	0,6	0,1
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	24,4	4,8	<i>Accipiter gentilis</i>	0,5	0,1
<i>Lohophanes cristatus</i>	20,6	4,1	<i>Buteo buteo</i>	0,2	0,04
<i>Parus major</i>	17,8	3,5	<i>Glaucidium passerinum</i>	0,2	0,04
<i>Aegithalos caudatus</i>	16,9	3,4	<i>Emberiza citrinella</i>	0,2	0,04
<i>Periparus ater</i>	14,8	2,9	<i>Accipiter nisus</i>	0,1	0,02
<i>Dendrocoptes medius</i>	11,9	2,4	<i>Aquila chrysaetos</i>	0,1	0,02
<i>Poecile montanus</i>	10,9	2,2	<i>Turdus merula</i>	0,1	0,02
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	6,3	1,2	<i>Fringilla coelebs</i>	0,1	0,02
<i>Garrulus glandarius</i>	5,8	1,2	<i>Lanius excubitor</i>	0,05	0,01
<i>Dryobates minor</i>	4,6	0,9	<i>Corvus cornix</i>	0,004	0,001
<i>Troglodytes troglodytes</i>	3,9	0,8	<i>Fringilla montifringilla</i>	0,003	0,001
<i>Carduelis carduelis</i>	3,3	0,7	Всього (38 видів)	504,1	100
<i>Turdus pilaris</i>	2,2	0,4			

На зимівлі зареєстровано 24 види водно-болотних птахів (табл. 4). Серед них абсолютним домінантом є крижень, субдомінантом – лебідь-шипун (*Cygnus olor*). Інші 22 види – другорядні. Досліджувана територія не відрізняється високою чисельністю та різноманіттям зимуючих водно-болотних птахів, адже тут відсутні значні за площею незамерзаючі водойми. Основні місця зимівлі їх зосереджені на незамерзаючих ділянках річок нижче гребель. Зокрема, на р. Случ біля с. Нова Чорторія (фото 1) та в смт Любар (фото 2), на р. Хомора – в м. Полонне. В умовах м'яких зим, при повній чи частковій відсутності

льодового покриву на слабопроточних водоймах, скупчення водно-болотних птахів зареєстровано в заказнику «Великобerezнянський», на ставі в с. Карпівці, на водосховищах у м. Чуднів і біля сіл Нова та Стара Чорторія.

По рідкісних та малочисельних на зимівлі, а також деяких інших видах птахів наведені додаткові відомості в повидових нарисах нижче.

Норець малий (*Tachybaptus ruficollis*). Відмічений на зимівлі у двох місцях на р. Случ: нижче греблі в смт Миропіль і нижче греблі та ГЕС біля с. Нова Чорторія. У смт Миропіль птахів спостерігали: 31.12.2009 р.

Фото 1. Місце зимівлі водно-болотних птахів на р. Случ. 20.02.2021 р., околиці с. Нова Чорторія.

Тут і далі фото автора.

Photo 1. Wintering place of wetland birds on the Sluch river in a village.

Фото 2. Місце зимівлі водно-болотних птахів на р. Случ у смт Любар. 14.01.2018 р.

Photo 2. Wintering place of wetland birds on the Sluch river in the town of Liubar.

Таблиця 4

Загальна чисельність (ос.) зимуючих водно-болотних птахів за 14 зимових сезонів (2009/2010 – 2022/2023 рр.)

Total number (ind.) of wintering wetland birds during 14 winter seasons (2009/2010 – 2022/2023)

Вид	Басейн р. Случ (без р. Хомора)	Басейн р. Хомора	Басейн р. Тетерів	Разом	
				п	%
<i>Anas platyrhynchos</i>	2162	2971	421	5554	93,16
<i>Cygnus olor</i>	110	29	10	149	2,50
<i>Larus cachinnans</i>	5	40	3	48	0,81
<i>Emberiza schoeniclus</i>	28	3	10	41	0,69
<i>Bucephala clangula</i>	6	31	1	38	0,64
<i>Ardea alba</i>	6	17	–	23	0,39
<i>Alcedo atthis</i>	14	4	2	20	0,34
<i>Panurus biarmicus</i>	2	6	10	18	0,30
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	15	–	–	15	0,25
<i>Ardea cinerea</i>	3	11	1	15	0,25
<i>Anser anser</i>	–	8	–	8	0,13
<i>Gallinula chloropus</i>	4	1	–	5	0,08
<i>Phalacrocorax carbo</i>	–	3	1	4	0,07
<i>Anas crecca</i>	3	1	–	4	0,07
<i>Aythya fuligula</i>	2	2	–	4	0,07
<i>Fulica atra</i>	2	–	2	4	0,07
<i>Rallus aquaticus</i>	2	1	–	3	0,05
<i>Anser serrirostris</i>	2	–	–	2	0,03
<i>Mergus merganser</i>	–	–	2	2	0,03
<i>Anser albifrons</i>	1	–	–	1	0,02
<i>Mareca strepera</i>	–	1	–	1	0,02
<i>Aythya ferina</i>	1	–	–	1	0,02
<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	–	1	–	1	0,02
<i>Motacilla alba</i>	–	1	–	1	0,02
Всього (24 видів)	2368	3131	463	5962	100

та 4.01.2010 р. – по 6 ос., 25.12.2020 р. – 4 ос., з 8 по 30.01.2021 р. – 1–2 ос. Біля с. Нова Чортгорія норців реєстрували: 6.12.2014 р., 12.01.2019 р. та 24.01.2021 р. – по 1 ос., 20.02.2021 р. – 2 ос., 5 та 27.12.2021 р., 29.01.2022 р., 9.12.2022 р. та 29.01.2023 р. – по 1 ос.

Баклан великий (*Phalacrocorax carbo*). 25.12.2018 р. двох бакланів спостерігали на р. Хомора в м. Полонне. 2.12.2022 р. один птах тримався біля скупчення крижнів на невеликій ополонці ставу в с. Карпівці. 22.01.2023 р. один баклан зареєстрований на повністю розмерзлому ставі в заказнику «Великоберезнянський» також серед скупчення крижнів.

Чапля біла велика (*Ardea alba*). Відмічена лише у дві останні зими. 29.01 та 12.02.2022 р. один птах тримався на лівій притоці р. Случ біля с. Любомирка. Взимку 2022/2023 рр. зустрічі з великими білими чаплями були нерідкими. 1.12 двох птахів зареєстрували на каналізованому руслі р. Кам'янка серед полів північніше смт Миропіль. 2 і 9.12 та 29.01 троє чапель трималися на р. Случ між селами Нова Чортгорія й Любомирка. У цьому ж місці 27.12 були дві чаплі, ще одна трималася на луках біля впадіння р. Деревичка в р. Случ на околиці с. Мала Деревичка. 22.12 та 22.01 в заказнику «Великоберезнян-

ський» відмічено 1 та 16 птахів, відповідно. У ці ж дні одну особину спостерігали біля невеликої ополонки на спущеному ставі біля с. Адамів. 24.12 одну чаплю зустріли в смт Миропіль на р. Случ нижче греблі.

Чапля сіра (*A. cinerea*). 6.12.2014 р. одна чапля пролетіла над р. Случ між селами Нова Чортгорія та Любомирка. 3.01.2017 р. один птах пролітав над смт Романів. 27.12.2021 р. одну чаплю зареєстровано біля місця впадіння р. Деревичка в р. Случ на околиці с. Мала Деревичка. 29.01.2022 р. одного птаха спостерігали на р. Случ нижче греблі в околицях с. Нова Чортгорія. 19.12.2022 р. та 15.01.2023 р. одна сіра чапля трималася на каналізованому руслі р. Кам'янка серед полів північніше с. Булдичів, де внаслідок діяльності бобрів (*Castor fiber*) утворилися ділянки зі швидкою течією, які не замерзали цієї зими.

22.12.2022 р. та 22.01.2023 р. в заказнику «Великоберезнянський» було зареєстровано 7 та 10 ос. відповідно. У ці ж дні одну чаплю спостерігали біля невеликої ополонки на спущеному ставі біля с. Адамів.

Лелека білий (*Ciconia ciconia*). Взимку 2014/2015 рр. молодий лелека зимував вдома в людей у смт Миропіль. 20.12.2017 р. одного птаха спостерігали в смт Романів у районі р. Лісна. Лелека тримався тут до середини січня. Його підгодовували люди, але ночував він на гнізді (Гриб, 2017). Зимою 2022/2023 рр. лелека зимував у цеху деревообробного підприємства біля с. Врублівка. Птаха там годували. Вдень його відпускали на двір, де він бродив прилеглими територіями, але на ночівлю завжди повертався назад до цеху.

Гуска сіра (*Anser anser*). 22.01.2023 р. згря з 8 ос. трималася на одному зі ставів у заказнику «Великоберезнянський».

Гуска білолоба (*A. albifrons*). 2.01.2017 р. одного птаха спостерігали разом із тундровим гуменником на озимині північніше смт Миропіль (Гриб, 2017).

Гуменник тундровий (*A. serrirostris*). 2.01.2017 р. один птах тримався разом з білолобою гускою на озимині північніше смт Миропіль (Гриб, 2017). 2.12.2018 р. одного

гуменника спостерігали в смт Миропіль на р. Случ нижче греблі поруч із чотирма крижнями. Птах був дуже довірливий і підпустив спостерігача на близьку відстань (фото 3).

Лебідь-шипун (*Cygnus olor*). Вперше на зимівлі нами виявлений взимку 2014/2015 рр. З того часу спостерігається щорічно, чисельність зростає. При морозній погоді та замерзанні стоячих і малопроточних водойм лебеді зимують на незамерзаючих відтинках річок нижче гребель. Це, зокрема, ділянки на р. Случ у смт Миропіль та біля с. Нова Чортгорія, а також ділянка на р. Хомора в м. Полонне. При теплій погоді та відсутності льодового покриву на малопроточних водоймах, зокрема, ставах, лебеді віддають перевагу саме їм. Найчисельнішим лебідь-шипун був взимку 2022/2023 рр. Зокрема, 9.12.2022 р. на ділянці р. Случ від греблі біля с. Нова Чортгорія і до с. Колодяжне нараховано 37 птахів. 13.12.2022 р. на р. Случ у районі с. Черніївка зареєстровано 10 ос. 22.12.2022 р. та 22.01.2023 р. на ставах у заказнику «Великобerezнянський» нараховано 27 і 15 ос. відповідно.

Крижень (*Anas platyrhynchos*). На р. Случ основні місця зимівлі зосереджені на ділянках нижче гребель у с. Нова Чортгорія та в смт Любар. У різні роки тут фіксували орієнтовно до 100 ос. на початковому етапі наших досліджень і до 400–500 ос. в останні зими. Поодинокі птахи та невеликі зграї нерідко також трапляються в смт Миропіль, рідше – в багатьох інших місцях. Цікавий випадок зимівлі зареєстровано взимку 2022/2023 рр. Виявлено зимове скупчення на каналізованій ділянці р. Кам'янка північніше с. Булдичів серед агроландшафту. Ширина річки тут лише кілька метрів, до берега впритул прилягають орні землі. Але завдяки діяльності бобрів утворилися з одного боку досить обводнені ділянки, з іншого – місця зі швидкою течією, які повністю не замерзали під час відносно невеликих та нетривалих морозів тієї зими. 1.12 тут виявили близько 135 ос., 19.12 – близько 30 ос., 15.01 – 11 ос. Безперечно, такому факту сприяла також відсутність полювання через воєнний стан в Україні.

На р. Хомора крижні регулярно зимують у м. Полонне в кількості до 110 ос. У м'які зими великі скупчення зареєстровано на ставах у заказнику «Великобerezнянський». 22.12.2022 р. тут було близько 1000 ос., а 22.01.2023 р. – вже близько 2600 ос.

На р. Тетерів та в її басейні чисельність зимуючих крижнів менша. У сильні морози до 50 ос. відмічали на невеликому незамерзаючому ставку біля спиртозаводу в м. Чуднів. В умовах м'яких зим скупчення до 100–150 птахів відмічали на ставку в с. Карпівці та на водосховищі в м. Чуднів.

Чирок-свистунець (*A. crecca*). Зрідка трапляється у скупченнях крижнів: 2.12.2018 р. – 1 ос. на р. Хомора в м. Полонне, 1.12.2022 р. – 2 ос. на каналізованому руслі р. Кам'янка серед полів північніше с. Булдичів, 9.12.2022 р. – 1 ос. на р. Случ нижче греблі біля с. Нова Чортгорія.

Нерозень (*Mareca strepera*). 22.12.2022 р. одного нерозня відмітили серед скупчення крижнів на ставі в заказнику «Великобerezнянський».

Попелюх (*Aythya ferina*). 9.12.2022 р. самця зареєстровано на р. Случ між селами Нова Чортгорія та Любомирка.

Фото 3. Тундровий гуменник. 2.12.2018 р., смт Миропіль.
Photo 3. Tundra Bean Goose.

Чернь чубата (*A. fuligula*). 2.01.2015 р. один птах тримався на р. Случ нижче греблі в смт Миропіль. 26.12.2022 р. одна чернь зареєстрована на р. Случ північніше смт Миропіль. 22.01.2023 р. два птахи відмічені в заказнику «Великобerezнянський».

Гоголь (*Bucephala clangula*). 1.02.2014 р. на р. Случ нижче греблі в смт Миропіль спостерігали 3 ос. 8.02 та 6.12.2014 р. на цій же річці між селами Нова Чортгорія й Любомирка зареєстровано 2 та 1 ос. відповідно (Гриб, 2017). 2.12.2022 р. самець відмічений серед скупчення крижнів на водосховищі в м. Чуднів. 22.01.2023 р. на ставах у заказнику «Великобerezнянський» спостерігали щонайменше 31 гоголя.

Крохаль великий (*Mergus merganser*). 2.12.2022 р. двох самців спостерігали на невеликій ополонці ставу в с. Карпівці.

Лунь польовий (*Circus cyaneus*). Більш звичайний під час міграцій, зустрічей взимку значно менше. 10.01.2009 р., 29.12.2013 р. та 7.01.2014 р. поодинокі самці спостерігали на полях біля смт Миропіль. Взимку 2017/2018 рр. лунів відмічали найчастіше: 23.12 – пара птахів біля с. Булдичів, 31.12 – самець біля с. Врублівка, 20.01 – самка біля с. Романівка (Гриб, 2017, 2022a), 2.02 – дві самки біля с. Врублівка. 8.12.2021 р. самка чи молодий птах пролетів над смт Миропіль у південному напрямку. 1.12.2022 р. один птах (самка чи молода особина) спостерігався на перелогах між селами Камінь та Велика Козара. Птахи віддають перевагу полям із стернею, пасовищам та перелогам. Під час кількісних обліків в агроландшафтах чисельність польового луна складала 0,1 ос./10 км маршруту.

Яструб великий (*Accipiter gentilis*). Зустрічальність у населеному пункті становить 0,5 ос./10 км маршруту, в агроландшафтах – 0,2 ос./10 км маршруту, в лісах – 0,7 ос./10 км маршруту.

Яструб малий (*A. nisus*). Зустрічальність у населеному пункті становить 1,1 ос./10 км маршруту, в агроландшафтах – 0,3 ос./10 км маршруту, в лісах – 0,1 ос./10 км маршруту.

Зимняк (*Buteo lagopus*). Зустрічальність у населеному пункті становить 0,1 ос./10 км маршруту, в агроландшафтах – 3,1 ос./10 км маршруту.

Фото 4. Пастушок. 16.01.2022 р., смт Миропіль.
Photo 3. Water Rail.

Канюк звичайний (*B. buteo*). Зустрічальність у населеному пункті становить 0,7 ос./10 км маршруту, в агроландшафтах – 3,0 ос./10 км маршруту, в лісах – 1,0 ос./10 км маршруту.

Беркут (*Aquila chrysaetos*). З літературних джерел відомо про дві реєстрації беркута на зимівлі в межах колишнього Чуднівського району. У грудні 1954 р. одного птаха вбили на території існуючого на той час Янушпільського району (в подальшому ввійшов до складу Чуднівського району). 3.11.1996 р. молодого беркута вбили біля с. Молочки (Весельський, Кратюк, 2008). Нами молодий беркут відмічений 7.01.2020 р. в лісі північніше смт Миропіль. Птах, імовірно, злетів із землі та полетів уздовж р. Фастівка серед лісового пологую (Гриб, 2022б).

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). 22.01.2023 р. два дорослих орлани зареєстровані в заказнику «Великобerezнянський» та його найближчих околицях, обидва птахи деякий час сиділи на зораному полі неподалік.

Підсоколик малий (*Falco columbarius*). Більшість зустрічей цього виду припала на період осінньої міграції. Взимку ж він трапляється рідше. 8.01.2011 р. підсоколик пролетів над полем північніше смт Миропіль. 1.12.2022 р. одного птаха зареєстрували на полі з озимою пшеницею південніше с. Велика Козара. Зустрічальність виду під час обльвів у агроландшафтах склала 0,04 ос./10 км маршруту.

Рябчик (*Tetrastes bonasia*). Поширений у лісах на півночі Хмельницької області, зокрема, в РЛП «Мальованка» та його околицях (Матвеев та ін., 2016; Гриб, 2017). Також нами виявлений у північній частині колишнього Романівського району Житомирської області. Відносимо його до зимуючих видів досліджуваної території, зважаючи на осілість виду.

Пастушок (*Rallus aquaticus*). 2.12.2018 р. завдяки програванню фонограми вдалося виявити 1 ос. в м. Полонне на р. Хомора. Птаха бачили скраю прибережних заростей на незамерзаючій ділянці нижче греблі. 25.12.2020 р. пастушка спостерігали на р. Случ у смт Миропіль. Його виявили скраю прибережних заростей перед греблею, згодом він перелетів через річку на інший берег. 3 21.12.2021 р. до 16.01.2022 р. одного пастушка спостерігали неподалік попереднього місця, але нижче греблі. У цей час річка тут майже повністю замерзла, залишалася лише ополонка

нижче греблі, де й тримався цей птах. Іноді він віддалявся від прибережних заростей і шукав поживу, ходячи на відкритій ділянці по краю криги біля води (фото 4).

Курочка водяна (*Gallinula chloropus*). Поодинокі птахи зрідка зимують на незамерзаючих ділянках річок. Зокрема, в смт Миропіль на р. Случ на ділянці нижче греблі водяних курочок відмічали: 6 та 20.01.2019 р. – по 1 ос., з 25.12.2020 р. по 30.01.2021 р. – по 1–2 ос., 7.01.2023 р. – 1 ос. 20.02.2021 р. одного птаха зареєстрували також у м. Полонне на р. Хомора.

Лиска (*Fulica atra*). 14.01.2018 р. двох птахів спостерігали біля с. Нова Чорторія на невеликій ополонці водосховища на р. Случ. 2.12.2022 р. також дві лиски трималися в с. Карпівці на ополонці серед ставу.

Мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*). 22.01.2023 р. поодинокий мартин зареєстрований на ставі в заказнику «Великобerezнянський».

Мартин жовтоногий (*Larus cachinnans*). 15.02.2015 р. один птах пролетів уздовж р. Случ між селами Нова Чорторія й Любомирка. 21.02.2015 р. та 13.01.2016 р. біля р. Случ у смт Миропіль пролітали 1 та 3 мартини, відповідно. 3.02.2018 р. 3 ос. пролетіли біля с. Романівка вздовж р. Руда (Гриб, 2022а). 22.12.2022 р. та 22.01.2023 р. в заказнику «Великобerezнянський» зареєстрували 1 та близько 40 мартинів, відповідно.

Голуб-синяк (*Columba oenas*). Почав зимувати в останні роки. 1.12.2019 р. один птах пролетів над полем біля с. Булдиців. 30.12.2019 р. двох синяків спостерігали в долині р. Будичина на полі зі стернею соняшника біля с. Стівпів (Гриб, 2022а). 9.02.2020 р. два птахи сиділи на ЛЕП у полі між селами Врублівка та Гордіївка. 21.12.2022 р. згряя синяків чисельністю приблизно 10 ос. пролетіла вздовж межі поля й лісу між смт Миропіль та с. Колодажне.

Сова вухата (*Asio otus*). За період досліджень виявлені зимові скупчення виду у трьох населених пунктах колишнього Романівського району. В смт Миропіль птахів відмічали в центральній частині населеного пункту: на ринковій площі на групі старих тополь чорних (*Populus nigra*), дуже вражених омелою білою (*Viscum album*), біля адміністративного приміщення селищної ради на ялинах (*Picea abies*), а також у садах на присадибних ділянках неподалік, де сови розміщувалися переважно на березах (*Betula pendula*) та різних плодкових деревах (Гриб, Весельський, 2012). Взимку 2009/2010 рр. максимальна чисельність тут становила 13 ос., 2010/2011 рр. – 33 ос., 2011/2012 рр. – 21 ос., 2012/2013 рр. – 20 ос., 2013/2014 рр. – 12 ос., 2014/2015 рр. – 6 ос., 2015/2016 рр. – 3 ос., 2016/2017 рр. – 1 ос., 2017/2018 рр. – 3 ос. Крім того, протягом трьох зим скупчення вухатих сов реєстрували у східній частині смт Миропіль: на ялинах біля колишньої школи № 3. Взимку 2012/2013 рр. максимальна чисельність тут становила 13 ос., 2013/2014 рр. – 3 ос., 2014/2015 рр. – 8 ос. Починаючи з зими 2018/2019 рр. скупчень вухатих сов у смт Миропіль вже не реєстрували. Лише кілька разів зустрічали поодиноких особин у різних місцях.

2.02.2013 р. виявили зимове скупчення вухатих сов у с. Булдиців: 10 ос. сиділо на ялинах на території школи. 17.12.2017 р. тут зареєстрували 8 ос.

23.02.2018 р. двох сов, які сиділи на березі, виявили в смт Романів на території лікарні. Взимку 2018/2019 рр. тут, а також у садах на присадибних ділянках поряд, де сови сідали на плодіві дерева, реєстрували до 5 ос. Взимку 2019/2020 рр. – до 20 ос. Наступної зими спостерігали лише одну сову.

30.12.2019 р. поодинокого птаха, який сидів на яліні, зареєстровано також у південній частині с. Романівка на присадибній ділянці.

Сова болотяна (*A. flammeus*). 23.12.2017 р. одну сову спостерігали над полем зі стернею кукурудзи південніше с. Романівка (Гриб, 2017). 23.12.2022 р. одного птаха виявили північніше смт Миропіль у долині р. Кам'янка на ділянці лук, частково зарослих березою. Наполохана спостережником сова злетіла з землі, перелетівши кілька десятків метрів, знову сіла на неї.

Сичик-горобець (*Glaucidium passerinum*). 16.02.2023 р. сичик вдень відповів на запис фонограми на ділянці старого дубового лісу з поодинокими соснами в заказнику «Собачий Зуб» східніше с. Голубин (Биківське лісництво, кв. 52).

Сова сіра (*Strix aluco*). 21.02.2021 р. під час сильного морозу та після досить значних снігопадів одну сову рудої морфи зареєстровано в нетиповому для виду місці. Птаха виявили на південній окраїні с. Пилипо-Кошара на присадибній ділянці на відстані понад 1,5 км до найближчого лісу. Сова відкрито сиділа на бічних гілках ясена.

Рибалочка голубий (*Alcedo atthis*). Поодинокі птахи зимують на незамерзлих ділянках річок. Найчастіші зустрічі на р. Случ. У смт Любар рибалочку на цій річці спостерігали 2.01.2016 р. На відріжку річки між селами Нова Чорторя та Любомирка – 2.01.2016 р., 15.12.2019 р., 5.12.2021 р. та 2.12.2022 р. Біля с. Колодяжне – 15.12.2019 р., 5.12.2021 р. та 9.12.2022 р. У смт Миропіль та його околицях – 1.01.2017 р., 25.01.2020 р., 25.12.2020 р., 12.12.2021 р. та 26.12.2022 р. Біля с. Котуржинці на ділянці нижче греблі ГЕС 13.12.2022 р. зареєстровано 2 ос. У гирловій частині р. Деревичка в с. Мала Деревичка 29.01.2022 р. зафіксовано 2 ос. На р. Хомора по 2 ос. реєстрували 2.12.2018 р. в м. Полонне та 22.12.2022 р. в заказнику «Великоберезнянський». На р. Тетерів та її притоках поодиноких птахів спостерігали з 2 по 6.12.2019 р. в смт Романів в урочищі Виспа та 2.12.2022 р. в с. Карпівці.

Дятел білоспинний (*Dendrocopos leucotos*). Зимуює в лісах, де гніздиться, в незначній мірі кочує. Тому в позагніздовий період, зокрема взимку, іноді трапляється в інших місцях. 26.01.2016 р. одного птаха спостерігали в ур. Романівський парк біля смт Романів. 27.02.2016 р. одного дятла зустріли в молодому березовому лісі на перелогах північніше смт Миропіль на відстані близько кілометра від лісового масиву. Чисельність у лісах становить 1,4 ос./10 км маршруту.

Жайворонко чубатий (*Galerida cristata*). Взимку трапляється в населених пунктах чи їх околицях. Зокрема, на площах, дорогах та їх узбіччях, господарських дворах, промислових територіях, пасовищах. Чисельність в останні роки скоротилася. Раніше чубатих жайворонків постійно відмічали на площах у центральних частинах

Фото 5. Згряя рогатих жайворонків. 20.02.2021 р., околиці с. Храбузна.

Photo 5. A flock of Horned Larks.

свт Миропіль та смт Романів. Максимально в цих місцях реєстрували до 7–8 ос. Восанне в центрі Мирополя цих птахів бачили взимку 2020/2021 рр., Романова – 2017/2018 рр. Натомість в останні зими чубаті жайворонки стали зимувати поряд із промисловим підприємством в околицях с. Врублівка. В цьому місці 27.01.2019 р. була зареєстрована їх найбільша чисельність за час наших спостережень – 13 ос. Протягом трьох останніх зим чисельність чубатих жайворонків була найменшою: лише поодинокі зустрічі по 1–3 ос.

Жайворонко рогатий (*Eremophila alpestris*). Відносно звичайний на зимівлі вид. Тримається переважно моновидовими згряями (фото 5). Найбільша згряя зареєстрована 13.01.2018 р., коли на полі зі стернею сої біля с. Камінь спостерігали близько 50 птахів. За нашими спостереженнями, рогаті жайворонки віддають перевагу полям з низько скошеною стернею, передискованим полям, а також засіяним озиминою та ріпаком, але з рештками соняшника на поверхні. Унікають полів із високою стернею та після глибокої оранки. Прилітають на зимівлю в кінці жовтня – листопаді. Зокрема, перших птахів спостерігали: 5.11.2016 р. – біля с. Романівка, 18.11.2017 р. – біля с. Мала Козара, 11.11.2018 р. – біля смт Романів, 25.10.2020 р. – біля с. Мала Козара, 6.11.2021 р. – біля смт Миропіль, 12.11.2022 р. – біля с. Паволочка. Останніх птахів реєстрували в березні: 7.03.2015 р. – біля с. Романівка, 24.03.2018 р. – біля с. Булдичів, 6.03.2021 р. – біля с. Романівка.

Плиска біла (*Motacilla alba*). 22.01.2023 р. одну плиску спостерігали на березі ставу в заказнику «Великоберезнянський». У цьому місці було багато решток корму для риби, який тут висипали на купу. Цей птах, імовірно, знайшов тут хороші умови для живлення та провів у цьому місці принаймні значну частину зими, оскільки 5.03 його спостерігали тут знову.

Сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*). Відносно звичайний на зимівлі вид. Зустрічальність в агроландшафтах становить 1,9 ос./10 км маршруту. Також іноді тримається в населених пунктах, здебільшого на їх окраїнах

Фото 6. Співочий дрізд. 10.02.2018 р., смт Миропіль.
Photo 6. Song Thrush.

на територіях господарських дворів. Досить нетипове спостереження сірого сорокопуда сталося 8.12.2022 р. біля смт Миропіль. Він був зареєстрований у глибині світлого дубового лісу на просіці. Сполоханий птах полетів углиб лісу.

Шпак звичайний (*Sturnus vulgaris*). 10.02.2018 р. одного птаха спостерігали у зграї з чикотнями в смт Миропіль. Взимку 2020/2021 рр. шпаки з'явилися в населених пунктах під час сильних морозів у січні. Зокрема, 15.01 троє птахів разом із чикотнями жилилися виноградом на присадибній ділянці в смт Миропіль. 17.01 в цьому ж населеному пункті відмічено зграю з 5 шпаків. 18.01 один птах живився горобиною в смт Романів у зграї з чикотнями. Взимку 2022/2023 рр. шпаки були найчисельнішими за весь період наших спостережень і почали також зимувати в агроландшафтах. 1.12 південніше с. Велика Козара зареєстрували зграю близько 30 ос., що пролетіла над полем. У цей же день 8 ос. трималися на полях північніше смт Миропіль у зграї з чикотнями та 2 ос. пролетіли над полем ближче до населеного пункту. 3.12 у старому яблуневому саду на окраїні смт Романів спостерігали зграю близько 30 ос. 7.12 в смт Миропіль зареєстрована зграя близько 20 ос., яка живилася диким виноградом. 22.12 один шпак тримався у зграї з чикотнями на пасовищі біля р. Хомора в районі заказника «Великобerezнянський». 15.01 та 12.02 у зграї з чикотнями на полях з озиминою та стернею соняшника південніше с. Велика Козара спостерігали 7 та близько 10 шпаків відповідно.

Омелюх (*Bombicilla garrulus*). Трапляється не кожної зими. Омелюхів зовсім не спостерігали взимку 2009/2010 рр., 2011/2012 рр. (але були в незначній кількості в м. Житомир), 2013/2014 рр. та 2014/2015 рр. У зимові періоди 2018/2019 та 2021/2022 рр. омелюхи були відмічені в дуже малій кількості по 1–2 рази за сезон. Найбільша чисельність зареєстрована 1.01.2017 р. – близько 420 ос. у двох зграях у смт Миропіль, 5.02.2018 р. – близько 300 ос. у смт Романів, 10.02.2018 р. – близько 300 ос. у двох зграях у смт Миропіль, 14.02.2020 р. – близько 1000 ос. у смт Романів, 14.02.2021 р. – близько 335 ос. у трьох зграях у

смт Миропіль, 16.02.2021 р. – близько 300 ос. у смт Романів. Поява перших птахів зареєстрована 16.11.2012 р. в смт Миропіль, 1.12.2015 р. та 27.10.2016 р. в смт Романів, 24.12.2017 р. в м. Полонне, 2.12.2019 р. в смт Романів, 8.12.2020 р., 23.12.2021 р. та 15.12.2022 р. в смт Миропіль. Останніх птахів спостерігали 31.03.2009 р. в смт Миропіль, 21.04.2014 р. біля смт Миропіль, 14.04.2016 р. біля смт Романів, 1.05.2017 р. в смт Миропіль, 21.04.2018 р. біля смт Миропіль, 1.05.2020 р. в м. Полонне, 3.05.2021 р. біля смт Миропіль.

Тинівка лісова (*Prunella modularis*). 10.02.2018 р. одного птаха спостерігали на околиці смт Миропіль на занедбаній ділянці господарського двору, що поросла рудеральною рослинністю.

Трав'янка чорноголова (*Saxicola torquata*). 11.02.2018 р. одного птаха спостерігали в смт Миропіль біля р. Случ. Трав'янка трималася біля берега незамерзлої ділянки нижче греблі.

Горихвістка чорна (*Phoenicurus ochruros*). 18.12.2016 р. самку чи молоду особину бачили в смт Миропіль. 8.01.2020 р. самець горихвістки спостерігався в смт Романів в ур. Виспа. В обох випадках птахів зустрічали біля масивів громадської забудови, що межують із долинами річок.

Вільшанка (*Erithacus rubecula*). Зрідка зимує в смт Миропіль у районі греблі на р. Случ. Зокрема, поодинокі вільшанки відмічені тут 30.12.2012 р., 26.01 та 9.02.2013 р., 28.01, 4.02, 18.02 та 2.12.2018 р., 6.12 та 19.12.2020 р., 5.12.2021 р. Одного птаха також спостерігали в смт Романів у районі гімназії 2 та 12.12.2014 р.

Дрізд чорний (*Turdus merula*). На початку періоду досліджень зрідка траплявся в населених пунктах, переважно біля річок. В останні зими чисельність зросла. Крім населених пунктів, ці дрозди зрідка почали зустрічатися навіть далеко від населених пунктів: у лісах та по чагарниках вздовж доріг серед агроландшафтів.

Дрізд білобровий (*T. iliacus*). 17.02.2021 р. один птах, який годувався виноградом, зареєстрований у центральній частині смт Романів.

Дрізд співочий (*T. philomelos*). Поодиноких птахів тричі виявляли на зимівлі в смт Миропіль. 10, 11 та 18.02.2018 р. дрозда спостерігали біля р. Случ у районі греблі (фото 6). 12.01.2022 р. один дрізд прилігав живитися виноградом на присадибну ділянку. 23.12.2022 р. один птах зареєстрований у чагарникових заростях біля р. Оліївка поряд із бобровою загатою. Поруч також трималося 9 чорних дроздів.

Синиця вусата (*Panurus biarmicus*). Зимуює на водоймах зі значними заростями очерету, де і гніздиться. Зокрема, в долині р. Будичина біля сіл Романівка та Стівпів (Гриб, 2022а), на водосховищі на р. Случ між селами Нова та Стара Чорторя, в заказнику «Великобerezнянський».

В'юрок (*Fringilla montifringilla*). Поодинокі птахи чи невеликі зграйки відмічаються на зимівлі більш-менш регулярно. У місцях з хорошою кормовою базою іноді реєстрували більші скупчення. 17 та 31.12.2017 р. північніше с. Камінь на полі з озимію пшеницею та численними рештками соняшника, який був її попередником, спосте-

рігали зграї чисельністю близько 50 та 70 ос. відповідно. 20.01 та 3.02.2018 р. у скупченні птахів на соняшниковій стерні в долині р. Будичина біля с. Стівпів відмічено близько 30 та 50 ос. відповідно. В першому місці в'юрки трималися у великому скупченні з зеленяками, коноплянками та звичайними чечітками (*Acanthis flammea*), у другому – з тими ж видами та польовим горобцем і щигликом.

Чечітка гірська (*Linaria flavirostris*). 15.12.2018 р. згряга чисельністю близько 30 ос. годувалася на вільхах (*Alnus glutinosa*) в заболоченій балці посеред поля з озимим ріпаком між селами Врублівка та Гордіївка.

Чечітка звичайна (*Acanthis flammea*). Спостерігається не щороку. Безпосередньо на зимівлі виявлена лише під час трьох зимових сезонів. Ще під час трьох сезонів птахів реєстрували лише на осінній міграції. Взимку 2017/2018 рр. чечітка була звичайною. Взимку 2018/2019 рр. та 2020/2021 рр. – малочисельною. Найбільшу зграю чечіток – близько 150 ос. – спостерігали 20.01.2018 р. на полі зі стернею соняшника біля с. Стівпів. Поява перших птахів зареєстрована: 9.11.2016 р. – біля смт Миропіль, 4.11.2017 р. – в смт Миропіль, 26.10.2018 р. – біля с. Котюржинці, 21.10.2020 р. – в смт Миропіль, 13.11.2021 р. – біля смт Миропіль та 29.10.2022 р. – біля с. Залужне. Останніх птахів реєстрували: 1.04.2018 р. – біля смт Миропіль, 23.03.2019 р. – біля с. Буртин, 29.03.2021 р. – в смт Миропіль.

Вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*). У невеликій кількості зимує по долинах річок, рідше – на полях зі стернею соняшника чи кукурудзи або на полях із незібраним урожаєм цих культур, ще рідше – в населених пунктах.

Подорожник лапландський (*Calcarius lapponicus*). 2.01.2017 р. один подорожник виявлений на полі північніше смт Миропіль (Гриб, 2017). 21.02.2021 р. два птахи відмічені на полі північніше с. Булличів разом із приблизно десятьма рогатими жайворонками.

Пуночка (*Plectrophenax nivalis*). Зустрічається набагато рідше, ніж рогатий жайворонко. В останні зими зустрічей поменшало. Найчастіше пуночки тримаються на полях зі стернею кукурудзи чи на засіяних полях із рештками соняшника на поверхні. 31.01.2013 р. зареєстровано 5 ос. біля с. Врублівка. 7.01 та 22.02.2014 р. – 7 та близько 120 ос. біля смт Миропіль, 4.12.2016 р. – 1 ос. біля того ж населеного пункту (фото 7), 16.02.2017 р. – 9 ос. біля с. Врублівка, 18.02 та 17.12.2017 р. – близько 25 та близько 15 ос. біля с. Камінь, відповідно (Гриб, 2017), 24.11.2018 р. – 3 ос. біля смт Романів, 19.01.2020 р. – кілька ос. біля с. Вільха, 13.11.2021 р. та 23.12.2022 р. – поодинокі птахи чи невеликі зграї біля смт Миропіль (реєстрації за голосом).

ЛІТЕРАТУРА

Бумар Г.В., Бумар В.Г. (2004): Зимове населення птахів Поліського природного заповідника. - Обліки птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 89-92.

Весельський М.Ф. (2010): Фонд раритетів орнітологічної колекції відділу природи Житомирського краєзнавчого музею. - Краєзнавство та музейна справа в Україні. Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф.,

Фото 7. Пуночка. 4.12.2016 р., околиці смт Миропіль.
Photo 7. Snow Bunting.

присвяч. 145-річчю заснування Житомирського обл. краєзн. музею (27–29 жовтня 2010 р., м. Житомир). Житомир. 100-109.

Весельський М.Ф. (2018): До знахідок птахів Червоної книги України в умовах Житомирської області і деяких водно-болотних угідь степової зони. - Мат-ли до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. К. 67-92.

Весельський М.Ф., Кратюк О.Л. (2008): Беркут (*Aquila chrysaetos* (L.) на території Житомирської області. - Новітні дослідження соколоподібних та сов. Мат-ли III Міжнар. наук. конф. «Хижі птахи України», м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р. Кривий Ріг. 45-50.

Весельський М.Ф., Цицора В.К. (2004): Зимові орнітофауна Житомира за результатами обліків в 1994–2004 рр. - Обліки птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 124-127.

Вовнюк Л.І., Мітурич Г.Д., Цицора В.К. (2010): Каталог орнітологічної колекції В.І. Бруховського в Музеї природи Житомира. - Краєзнавство та музейна справа в Україні. Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-річчю заснування Житомирського обл. краєзн. музею (27–29 жовтня 2010 р., м. Житомир). Житомир. 109-118.

Гриб О.В. (2017): Спостереження рідкісних та маловивчених видів птахів у Житомирській та Хмельницькій областях у 2009–2017 рр. - Беркут. 26 (2): 83-89.

Гриб О.В. (2022a): Орнітофауна долини р. Будичина (Житомирська область). - Авіфауна України. 10: 22-52.

Гриб О.В. (2022b): Знахідки тварин, занесених до Червоної книги України та Резолюції 6 Бернської конвенції, в південній частині смарагдового об'єкта «Долина річки Случ у Житомирській області». - Поширення раритетних видів біоти України. К. – Чернівці: Друк Арт. 1: 121-134.

Гриб О.В., Весельський М.Ф. (2012): Зимівля та екологія живлення сови вухатої в Романівському районі. - Лісове господарство: освіта, наука і практика. Зб. мат-лів наук.-практ. конф. студентів, магістрів, аспірантів і молодих вчених присвяченої 10-й річниці створення факультету лісового господарства (25 листопада 2011 р.). Житомир. 25-26.

Давиденко І.В. (2004): Результати зимових обліків водоплавних птахів на деяких штучних водоймах Житомирської області. - Обліки птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 99-101.

Кузьменко Ю.В. (2007): Населення птахів березово-соснових лісів Поліського природного заповідника у зимовий період 2006–2007 років. - Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку. Зб. статей Міжнар. наук.-практ. конференції (27–29 листопада 2007 р., м. Житомир). Житомир. 2: 241-243.

Матвеев М.Д., Тарасенко М.О., Дребет М.В., Мартинюк В.Ю. (2016): Орнітофауна регіонального ландшафтного парку «Мальованка». - Troglodytes. 7: 55-62.

Полошкевич І.М. (2006): Спостереження за зимівлею болотяної сови у Коростишівському районі на Житомирщині. - Авіфауна України. 3: 106.

Равкин Е.С., Челинцев Н.Г. (1990): Методические рекомендации по комплексному маршрутному учёту птиц. Москва: ВНИИПрирода. 1-33.

Фесенко Г.В. (2022): Різноманіття сучасної орнітофауни України. К.: Академперіодика. 1-184.

Червона книга України. Тваринний світ / Ред. І.А. Акімов. К.: Глобал-консалтинг, 2009. 1-624.